



Acta Juris Stetinensis

2021, nr 1 (vol. 33), 211–217
ISSN: 2083-4373 eISSN: 2545-3181
DOI: 10.18276/ais.2021.33-14



Andrzej Marciniak
prof. dr hab.
Uniwersytet Łódzki
e-mail: marciniak-a@wp.pl
ORCID: 0000-0003-4724-1015



Karolina Ziemianin, *Dowód z zeznań świadka w procesie cywilnym*

Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2019
ISBN 978-83-8158-579-8, ss. 228

Monografia „Dowód z zeznań świadka w procesie cywilnym” autorstwa Karoliny Ziemianin jest opracowaniem naukowym z zakresu prawa postępowania cywilnego. Wybór problematyki prawnej objętej zakreślonym tytułem jest jak najbardziej trafny z punktu widzenia potrzeb wymiaru sprawiedliwości w sprawach cywilnych. Dowód z zeznań świadka w postępowaniu cywilnym stanowi niezwykle istotny element wielu sądowych postępowań cywilnych, decydujący w sposób istotny o przebiegu i sposobie ich zakończenia. Jest to problematyka o dużej doniosłości nie tylko dla praktyki sądowej, lecz także dla nauki postępowania cywilnego. Występujące w obrębie tej tematyki zagadnienia prawne dotyczą bowiem zarówno kwestii sprawności i efektywności sądowego postępowania cywilnego, jak i potrzeby respektowania określonych prawem podstawowych praw i wolności obywatelskich.

Problematyka dowodu z zeznań świadka w procesie cywilnym, stanowiącym zasadniczy rodzaj postępowania cywilnego, była już przedmiotem wielu innych opracowań naukowych. Na jej tle powstało także bogate orzecznictwo sądów powszechnych i Sądu Najwyższego. W ostatnich latach pojawiły się w tym zakresie nowe zjawiska społeczne i informatyczne oraz duże zmiany ustawodawcze,

którymi niejednokrotnie zajmowano się w opracowaniach naukowych o charakterze przyczynkarskim. Istnieje więc niewątpliwie duże zapotrzebowanie na szersze i bardziej wnikliwe studium naukowe poświęcone problematyce dowodu z zeznań świadków w procesie cywilnym w aktualnych warunkach cywilizacyjnych. Wiąże się to bowiem także z ciągłym poszukiwaniem sposobów i metod zmierzających do zwiększenia szybkości i efektywności sądowego postępowania cywilnego i prawidłowości podejmowanych w nim decyzji orzeczniczych, mających istotny wpływ na ogólną ocenę wymiaru sprawiedliwości w sprawach cywilnych. Zainteresowanie tą problematyką ze strony doktryny zasługuje zatem na wysokie uznanie. Z tych względów podjęcie się kolejnego opracowania problematyki dowodu z zeznań świadka w procesie cywilnym uznać wypada za przedsięwzięcie w pełni trafne naukowo i bardzo przydatne dla praktyki sądowej.

Recenzowana monografia stoi na należyтым poziomie merytorycznym i stanowi niewątpliwie udaną próbę samodzielnego i nowatorskiego ujęcia i przedstawienia problematyki, której jest poświęcona. Uwzględniono w niej aktualny stan prawny oraz najnowsze wypowiedzi doktryny i judykatury. Istotnym i interesującym elementem recenzowanej pracy są zawarte w niej uwagi prawnoporównawcze. Autorka wykazała się przy tym dobrą znajomością literatury zagranicznej, zwłaszcza niemieckiej i amerykańskiej. To samo dotyczy orzecznictwa sądów polskich i obcych, trybunałów międzynarodowych oraz praktyki stosowania prawa. W pracy posłużono się głównie metodą dogmatyczną, lecz także metodą porównawczą i historyczną. Uwagi zawarte w pracy mają duże walory poznawcze. Rozważania autorki są jasne i logiczne. Powoduje to, że pracę czyta się z łatwością.

Podjęta w monografii problematyka jest bardzo szeroka i złożona. Krzyżują się w niej różnorodne zagadnienia z zakresu prawa postępowania cywilnego oraz z zakresu innych dziedzin prawa. Praca składa się z dwóch zasadniczych części. Rozdziały I i II stanowią niejako wstęp do zasadniczych rozważań poświęconych dowodowi z zeznań świadka w procesie cywilnym ujętych w rozdziałach III–VI.

W rozdziale pierwszym pracy zawarto uwagi ogólne o dowodach w postępowaniu cywilnym. Dotyczą one w szczególności pojęcia dowodu, środka dowodowego, źródła dowodowego i przedmiotu dowodu. Pojęcia te nie są jednolicie ujmowane w ustawodawstwie, judykaturze i doktrynie. Dość powiedzieć, że samo wieloznaczne słowo „dowód” jest w kodeksie postępowania cywilnego używane w znaczeniu środka dowodowego (np. w art. 3 i 210 § 1), czynności dowodowej, czyli dowodzenia albo udowodnienia (np. w art. 227, 228 § 1 i art. 229), postępowania dowodowego (np. w art. 236 i 242), wyniku postępowania dowodowego (np. w art. 233 § 1), czynnika przekonującego sąd o istnieniu albo nieistnieniu określonego faktu (np. w art. 244 § 1 i art. 245) oraz dokumentu, przedmiotu oględzin i przedmiotu utrwalającego i przenoszącego obrazy lub dźwięki (np. art. 187 § 2

pkt 4, i art. 208 § 1 pkt 2). Z podobną rozbieżnością znaczeniową słowa „dowód” spotykamy się w polskiej i zagranicznej literaturze prawniczej oraz w judykaturze. Autorka podjęła się próby uporządkowania tych rozbieżności, przyjmując ostatecznie, że w ścisłym znaczeniu termin „dowód” oznacza środek dowodowy, który umożliwia dowodzenie, czyli przekonanie się o istnieniu lub nieistnieniu faktów, a tym samym o prawdziwości twierdzenia o faktach. Z kolei przez środek dowodowy rozumieć należy nośnik informacji pozwalający na stwierdzenie istnienia lub nieistnienia faktu mającego istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy. Następnie Autorka przyjęła, że źródłem dowodowym jest każdy środek dowodowy pozwalający na ustalenie stanu faktycznego w rozpoznawanej przez sąd sprawie, niezależnie od tego, skąd pochodzi. Przedmiot dowodu został określony zgodnie z art. 227 k.p.c. jako fakt (fakty) mający (mające) istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy. Należą do nich w szerokim ujęciu wszelkie zdarzenia, zjawiska i stany rzeczy, które zaszły w przeszłości lub zachodzą obecnie, a także stany psychiczne obejmujące m.in. zamiar, wolę i zgodę. W tym zakresie dalsze rozważania Autorki koncentrują się na ciężarze przytoczenia (*onus proferendi*), notoryjności powszechnej i urzędowej, przyznaniu, zasadach doświadczenia oraz prawie jako przedmiocie dowodzenia.

Drugi rozdział pracy poświęcono postępowaniu dowodowemu. Przedmiotem rozważań zawartych w tym rozdziale są zasadniczo trzy bardzo istotne zagadnienia, a mianowicie zasada prawdy w postępowaniu cywilnym, ciężar dowodu i przebieg postępowania dowodowego. Podzielić wypada pogląd Autorki, że w postępowaniu cywilnym obowiązuje ciągle zasada prawdy, którą kwalifikuje się jako prawdę materialną (obiektywną) w przeciwieństwie do tzw. prawdy formalnej (zwanej również prawdą sądową). Mimo licznych nowelizacji przepisów kodeksu postępowania cywilnego widoczna jest w nich dążność ustawodawcy do tego, aby ustalenia poczynione przez sąd w sprawie były prawdziwe, tj. zgodne z rzeczywistością. Istotnym czynnikiem realizacji tak pojmowanej prawdy jest zarówno prawdziwość twierdzeń uczestników postępowania co do stanu faktycznego sprawy (zob. art. 3 k.p.c.), jak i możliwość dopuszczenia przez sąd z urzędu dowodu niewskazanego przez strony (art. 232 k.p.c.). Zgodzić się należy ze stwierdzeniami Autorki, że zasada prawdy przejawia się w postępowaniu cywilnym nie tylko bezpośrednio, lecz także przez realizację innych zasad tego postępowania, a przede wszystkim zasadę kontradiktoryjności. Podzielałam także zdanie Autorki odnośnie do istoty prawdy. Trzeba zdawać sobie sprawę z tego, że zawsze chodzi o prawdę względną, czyli taką, jaką sąd może osiągnąć dzięki posiadanym środkom, a nie o prawdę absolutną, której w życiu nie ma. Za szczególnie interesujące i nowatorskie uznać wypada poczynione w tym zakresie rozważania na temat wpływu informatyzacji postępowania cywilnego na realizację prawdy w postępowaniu cywilnym. Dotyczy

to zwłaszcza uwag poświęconych możliwości przeprowadzenia posiedzenia sądowego za pośrednictwem urządzeń zapewniających dwukierunkową łączność obrazu i dźwięku, czyli tzw. rozprawy odmiejscowionej w drodze wideokonferencji (art. 151 k.p.c.), przeprowadzenia dowodu z dokumentu elektronicznego (art. 2431 i nast. k.p.c.) oraz dokumentu niezawierającego tekstu (art. 308 k.p.c.). Do kwestii informatyzacji procedury cywilnej Autorka powraca w ostatnim fragmencie rozdziału drugiego o przebiegu postępowania dowodowego, poświęconego protokołowi elektronicznemu.

Trzeci rozdział monografii poświęcony został istocie dowodu z zeznań świadka. Poza uwagami wstępnymi Autorka zajmuje się w pierwszej kolejności pojęciem świadka, a następnie rozważa zagadnienie pozycji świadka w stosunku do innych osobowych środków dowodowych w postaci strony i biegłego. W zakresie relacji zachodzących między świadkiem a stroną postępowania Autorka przyjmuje za W. Siedleckim, że stroną w procesie może być podmiot, który prowadzi proces we własnym imieniu, jeżeli ma zdolność sądową w rozumieniu art. 64 k.p.c. Wypowiedź ta jest nieprecyzyjna. Kodeks postępowania cywilnego nie określa, kto może być stroną w procesie cywilnym. Uwaga ta dotyczy w szczególności przepisu art. 64 k.p.c., który reguluje tylko kwestię zdolności sądowej strony. Z przepisu tego można wyprowadzić logiczny wniosek, że zdolność sądowa jest zdolnością do występowania w procesie jako strona, jednakże takiej definicji nie można uznać za trafną. Wbrew postanowieniom art. 64 k.p.c. w innych przepisach tego kodeksu mowa jest bowiem o jednostce niemającej zdolności sądowej jako o stronie procesu (zob. art. 70 § 2, art. 199 § 1 pkt 3, art. 379 pkt 2). Przyjmować natomiast należy, że stroną w znaczeniu procesowym jest jednostka oznaczona jako strona danego procesu, tj. jednostka, która występuje w danym procesie we własnym imieniu jako powód albo jako pozwany. Oznaczenia strony (stron) danego procesu dokonuje powód w powództwie. Oznacza on tam siebie jako powoda, a jednostkę, przeciwko której wytacza powództwo, jako pozwanego.

W dalszej części trzeciego rozdziału monografii przedstawione zostały zagadnienia dotyczące całkowitego lub częściowego zwolnienia z obowiązku bycia świadkiem oraz pozycji świadków o charakterze szczególnym. Do tych ostatnich trafnie zaliczone zostały dzieci, obcokrajowcy, osoby dotknięte chorobą lub niepełnosprawnością oraz osoby z zaburzeniami psychicznymi.

W rozdziale czwartym recenzowanej monografii omówiona została problematyka sytuacji prawnej i procesowej świadka. W tym zakresie wyróżniono oraz przedstawiono szczegółowo obowiązki i uprawnienia świadka. Co się tyczy obowiązków świadka, przedmiotem bliższej analizy jest obowiązek stawienia się na wezwanie sądu, złożenie przysięgi oraz zeznawania zgodnego z prawdą. Wśród uprawnień świadka wyróżniono i poddano bliższej analizie prawo do odmowy

zeznań oraz prawo do odmowy odpowiedzi na zadane pytanie. Poza tym Autorka przedstawiła i poddała wnikliwej ocenie uprawnienia świadka o charakterze ekonomicznym i organizacyjnym, a w szczególności prawo do żądania zwrotu kosztów podróży, kosztów noclegu oraz utraconego zarobku lub dochodu, a ponadto prawo do poszanowania godności, prawo do ochrony oraz prawo do prywatności.

Przedmiotem rozważań zawartych w piątym rozdziale recenzowanej monografii są zasady przeprowadzenia dowodu z zeznań świadka. Dotyczą one zasadniczo trybu składania zeznań oraz metod czy też sposobów prowadzenia przesłuchania. Rozważania Autorki dotyczące trybu składania oraz metod prowadzenia przesłuchania bazują na dość skąpej regulacji prawnej zawartej w kodeksie postępowania cywilnego z uwzględnieniem wypowiedzi doktryny i judykatury. Uzupełniają je uwagi porównawcze odnoszące się do rozwiązań przyjętych w kodeksie postępowania karnego oraz w innych systemach prawnych, zwłaszcza właściwych dla procedury amerykańskiej. Pozwoliło to Autorce na sformułowanie wielu postulatów *de lege ferenda* odnośnie do przeprowadzania dowodów z zeznań świadków w postępowaniu cywilnym. Jeżeli chodzi o sposób przeprowadzenia przesłuchania świadka, Autorka poddaje szczegółowej ocenie trzy podstawowe metody przesłuchań świadka, a mianowicie metodę spontanicznej relacji, pytań kierunkowych i pytań krzyżowych. W dalszej części rozważań przedmiotem zainteresowania Autorki są zagadnienia dotyczące czynności stron oraz sądu dotyczące ustalenia i powołania świadka oraz czynności wymienionych podmiotów w trakcie przesłuchania świadka. Za nowatorskie i bardzo interesujące uznać w tym zakresie należy rozważania dotyczące dopuszczalności i zakresu przedmiotowego tzw. przygotowania świadka do złożenia zeznań przez stronę lub jej pełnomocnika. Zagadnienie to, na co wskazuje również Autorka, jest przedmiotem licznych wypowiedzi i kontrowersji zwłaszcza w literaturze amerykańskiej. Zasadniczego znaczenia nabierają na tym tle granice etyki działania zawodowych pełnomocników procesowych. Autorka stawia na tym tle pytanie, czy na gruncie postępowania cywilnego strona ma prawo do kontaktowania się ze świadkiem i przekonywania go do złożenia zeznań. Rozważając tak zarysowany problem, Autorka wychodzi z założenia właściwego procedurze karnej, według którego spotkania obrońców ze świadkami są nieetyczne. Dostrzegając różnice pomiędzy postępowaniem karnym i postępowaniem cywilnym, autorka podnosi, że zagadnienie przygotowania świadka przez stronę do złożenia zeznań w postępowaniu cywilnym nie jest tak kontrowersyjne jak w postępowaniu karnym. Autorka ostatecznie dopuszcza z dużą ostrożnością możliwość przygotowania świadka do złożenia zeznań przez stronę, zastrzegając, że zakres tych przygotowań powinien być ograniczony wyłącznie do wyjaśnienia świadkowi jego praw i obowiązków, a także w jakiej sprawie będzie zeznawał, gdyż

nie wpływa to na obowiązującą w postępowaniu cywilnym zasadę prawdy. Z tego względu niedopuszczalne byłoby wpływanie strony na treść zeznań świadka.

Ostatnia część rozważań objętych rozdziałem piątym recenzowanej monografii poświęcono bardzo trudnej problematyce ograniczenia dowodu z zeznań świadka. Problematyka ta zasługuje na odrębne opracowanie monograficzne ze względu na występujący w niej trudny splot regulacji prawa cywilnego i prawa postępowania cywilnego. W rachubę wchodzi tutaj zwłaszcza regulacje zawarte w art. 246 i 247 k.p.c. oraz art. 74 k.c. Poczynione na tym tle uwagi Autorki w narzuconych względami wydawniczymi granicach są należycie uporządkowane oraz starannie opracowane pod względem merytorycznym, z należytą dozą krytyki odnośnie do niektórych wypowiedzi doktryny i judykatury w tym zakresie.

Ostatni rozdział recenzowanej monografii zawiera rozważania i uwagi na temat wartości dowodowej zeznań świadka. Podzielam opinię, że ocena dowodu z zeznań świadka jest jednym z trudniejszych zadań sądu. Uwagi na ten temat Autorka rozpoczyna od podania informacji medycznych i psychologicznych dotyczących pamięci i zapamiętywania oraz istoty spostrzegania, na który wpływ mają emocje, czynniki osobowościowe i oddziaływanie innych osób. Następnie szeroko analizuje pojęcie zeznań szczerych, prawdziwych i wiarygodnych, z uwzględnieniem nie tylko literatury prawniczej, ale przede wszystkim literatury psychologicznej. Szczególnie interesujące w tym zakresie dla praktyków prawa, zwłaszcza sędziów, są powołane przez Autorkę wyniki psychologicznych badań empirycznych przeprowadzonych wśród sędziów na temat kryteriów, jakimi kierują przy ocenie wiarygodności zeznań świadków.

Na zakończenie nakreślonych uwag recenzyjnych chciałbym powrócić nieco przewrotnie do pierwszego zdania monografii, w którym stwierdzono, że „w sprawach cywilnych dowód z zeznań świadka ma znaczenie podstawowe”. Mam duże wątpliwości co do trafności tego stwierdzenia. Autorka wspiera przytoczone zdanie wypowiedzią J. Benhama, datowaną na 1935 rok, a więc pochodzącą z zupełnie innej, minionej już epoki. Dane statystyczne z czasów współczesnych wskazują, że wśród milionowych ilości spraw cywilnych wpływających do sądów powszechnych dominują sprawy rejestrowe i wieczystoksięgowe, w których zasadnicze znaczenie dowodowe mają dokumenty, a nie zeznania świadków. Poza tym współczesny obrót prawny w sprawach cywilnych jest coraz bardziej dokumentowany, zarówno w postaci klasycznej (papierowej), jak i elektronicznej, co powoduje daleko idące ograniczenia możliwości dowodzenia w takich sprawach za pomocą zeznań świadków.

Konkludując poczynione uwagi, wypada podkreślić, że podjęcie się monograficznego opracowania problematyki dowodu z zeznań świadka zasługuje na wysokie uznanie. Jest to przedsięwzięcie w pełni trafne i przydatne nie tylko dla

teorii prawa postępowania cywilnego, lecz także dla praktyki sądowej. Z racji treści poznawczych wymienione opracowanie należy uważać za ważny dla nauki prawa wkład w postaci nowych uwag i przemyśleń. Recenzowana monografia może zainteresować zarówno teoretyka, jak i praktyka stykającego się w swej działalności z prawem postępowania cywilnego.